

14. Левада Ю. А. Обобщенный чужой / Ю. А. Левада // Вестник общественного мнения: Данные. Анализ. Дискуссии. – 2004. – № 3. – С. 42-45.
15. Захист від дискримінації, расизму та ксенофобії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1298355454>
16. Що таке ксенофобія? Офіційний сайт юридичної клініки «Захисник» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// lawhelp.dli.donetsk.ua](http://lawhelp.dli.donetsk.ua)

Статья посвящена анализу проявлений ксенофобии относительно мигрантов, которые становятся виктимными, т.е. жертвами со стороны местного населения. В качестве примера такого государства взята Украина и ее население. Акцентируется внимание на том, что мигранты в силу своего сложного положения в чужой стране подпадают под проявления негативного отношения населения из-за ряда социальных, политических и экономических причин.

The article is devoted the analysis of xenophobia in relation to migrants that pass into victims from the side of population of countries. As the example of such state is take Ukraine and its population. Attention is accented on that migrants by virtue of the difficult situation in a stranger country fall under the displays of negative relation of population from the row of social, political and economic reasons.

Стаття надійшла до редколегії 03.03.2014

УДК 329.1/329.6

Пехник А. В., НУ «ОЮА»

ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕСУРСІВ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В даній статті дається аналіз політичних ресурсів, з точки зору, їх створення та збереження. Головна увага приділяється питанням оптимізації політичних ресурсів, визначенню пріоритетних ресурсів на різних етапах розвитку політичного процесу, особливо в аспекті українського політичного процесу в рамках обміну ресурсами.

Ресурси, будучи вираженням матеріального і духовного потенціалу учасників владних відносин, завжди знаходяться в динамічному процесі обміну, використання, нарощування або, навпаки, виснаження. Суть влади саме в здатності мобілізувати ресурси, одержувати і використовувати їх так, щоб реалізувати намічені цілі. Контроль

і володіння ресурсами, затребуваними в певній ситуації, становить головне джерело влади окремої особи, групи чи держави. Влада в особі держави, політичних партій та організацій бореться за володіння дефіцитними ресурсами, здійснюючи обмінні операції як на суб'єкт-об'єктних, так і на суб'єкт-суб'єктному рівнях. Якщо обмін еквівалентний, то в перспективі досягається консенсусна система відносин, як по вертикалі, так і по горизонталі влади, конфлікти долаються шляхом постійного перерозподілу ресурсів тією мірою, якою це відповідає інтересам пануючого суб'єкту і не ущемляє прав керованого об'єкту. Якщо відбувається зворотнє, то виникає конфліктний тип відносин і це може привести не тільки до неефективного використання ресурсів, але й до їх виснаження й втрати.

Ресурси політичної влади використовуються в рамках суспільно-політичних процесів, що неминуче пов'язує їх з іншими видами ресурсів, які відтворюються і діють в рамках суспільства – економічними, інформаційними, соціальним капіталом, який виник внаслідок консолідації різних сегментів громадянського суспільства. В свою чергу, механізми політичної влади функціонують ефективно та на повну силу, коли користуються необхідним набором ресурсів. Наявність цих ресурсів є необхідною умовою виникнення владних відносин.

Існують особливості відтворення та консолідації ресурсів політичної влади в періоди її кризи. Так, регіони є менш залежними від влади політичних акторів, політична влада займає привілейовані позиції в аспекті відтворення ресурсів політичної влади. Також, мережі публічної політики на рівні регіонів у контексті кризи політичної влади носять більш виражений вертикально-моноцентричний характер, завдяки чому політична влада, при необхідному рівні концентрації повноважень, здійснює ресурсний обмін з іншими акторами на свою користь з значною вигодою для себе [2, с. 75]. Крім того, існує відносно велика щільність мереж, формованих українською політичною владою, що дозволяє їй відносно легше й швидше мобілізувати необхідні їй ресурси. Нарешті, у зв'язку з відносною обмеженістю сфери публічної політики, яка загрожує розширитися в період кризи за рахунок протестних настроїв, в Україні головний напрям у реалізації політичних рішень здійснюється, в більшій мірі, на адміністративний і економічний ресурси.

Вплив економічного ресурсу політичної влади пов'язаний з тим, що власність передбачає винятковий контроль над ресурсами – і, перш за все економічними, завдяки чому полегшується доступ до всіх інших ресурсів. Цей вид ресурсів політичної влади визначається економічним потенціалом регіонів України, ступенем контролю, встановленого

владою над економікою підвідомчої території, а також стратегіями, які виробляє сама влада.

Характер відносин між політичною владою і великим бізнесом в контексті політичної кризи залежить від таких особливостей, які розвиваються на рівні регіонів і муніципалітетів. Це, монополізований або диверсифікований характер регіональної економіки та відсутність розвинутої ринкової інфраструктури. Крім того, сюди можна віднести стан базових галузей економіки регіону, можливість здійснення в них послідовних ринкових перетворень при належному рівні соціальних витрат та наявність або відсутність впливової та згуртованої еліти [3, с. 14]. Важливим, також є характер переважного у регіоні типу політичної культури, який сприяє або, навпаки, не дає здійсненню певної економічної стратегії. Безумовно, важливим фактором є наявність фігури регіонального лідера, типу його легітимності, сили його харизми і рівня підтримки населенням, які дозволяють або не дозволяють йому звільнитися від впливу окремих фінансових груп.

Безумовно, лідер регіону продовжує залишатися впливовою фігурою, а зосереджені в його руках ресурси політичної влади за часів суттєво змінюються. Сьогодні, для того, щоб впливати на політико-економічну ситуацію в регіоні, керівники регіонів повинні динамічно реагувати на політичні зміни, володіти професійною командою, здатною працювати не тільки з поточною економічною та політичною ситуацією, а й вміти прогнозувати можливі наслідки тих чи інших рішень. Водночас, зміни, пов'язані з новим політичним порядком, які відбуваються сьогодні, здатні, помітно змінити характер взаємовідносин між місцевими елітами, регіональними бізнес-спільнотами та центральними фінансово-промисловими групами. Наслідком їх може стати розрив тандему між регіональними лобі-великий бізнес та позбавлення регіональних лідерів статусу латентних олігархів.

Іншим важливим ресурсом політичної влади залишається ресурс адміністративний, який є й досі є можливістю адміністративно-управлінського персоналу державних і місцевих структур істотно впливати на поведінку акторів у публічній політиці [4, с. 15]. Як і раніше, сьогодні адміністративний ресурс є ключовим політичним інструментом в регіонах нашої держави, коли сильна виконавча влада контролює діяльність як власне регіональних установ, так і органів влади на своїй території.

Неефективність системи політичної влади в кризовий період є наслідком неефективності її структури обумовлено, в першу чергу, історичними причинами. Так, взаємодія держави і суспільства, влади і народу в Україні здійснювалася за принципами вертикалі, – інтереси

держави завжди ставилися вище громадських, заради розширення зовнішньої могутності, підвищення міжнародного престижу політична влада нерідко діє на шкоду внутрішнім інтересам розвитку країни, нераціонально використовуючи матеріальні та людські ресурси. Горизонтальні структури, система відносин громадянського суспільства незалежного від держави, не мали можливості розвиватися в умовах постійного втручання політичної влади у внутрішні справи соціуму і не здобули самостійного існування й досі. Необхідність відстоювати національну ідентичність і незалежність в усіх напрямках, територіальна експансія і постійне прагнення грати роль безумовного лідера на міжнародній арені, – це ті історичні умови, які зіграли вирішальну роль у перетворенні української державності в самодостатню цивілізовану спільноту.

Якщо розглянути історію України з позицій теорії обміну ресурсами, то можна побачити, що відносини між політичною владою і суспільством завжди мали характер нерівноцінних інтеракцій. Так, наприклад, на потреби формування та підтримки системи політичної влади використовувалося більше матеріальних і людських ресурсів, ніж суспільство отримувало натомість соціальних винагород та гарантій стабільності. Нееквівалентність сформованої системи обміну сформувала в суспільній свідомості стійкий механізм, коли кожен новий виток соціо та політикогенезу спонукає суспільство співставляти сучасний стан відносин з державою зі своїм минулим досвідом. Це, безумовно, обумовлено властивістю людської пам'яті ідеалізувати минуле, на практиці – перевагою звичних стереотипів мислення і поведінки будь-яких нововведень.

Роль формування в суспільстві відповідних політичних ресурсів в тому, щоб населення почало сприймати існуючу систему відносин з політичною владою. Влада, накопичуючи і розподіляючи ресурси, які створюються суспільством завжди дбає про те, щоб розширити свій вплив, збільшити силу і могутність своїх інститутів. Разом з тим, вона майже завжди прагне вийти з-під контролю громадськості над порядком та відповідністю витрати ресурсів. Такі тенденції втілюються в циклічно повторюваних мобілізаційних ривках, ініційованих владою з метою модернізації суспільних відносин та розширення можливостей для накопичення нових видів ресурсів. Засіб, за допомогою якого можна було б модернізувати суспільне життя, настільки значного за розмірами і різноманітного за формами життєвого укладу соціального організму, як Україна, був історично сформований. Різноманітні реформи, зміни, які відбулися під час радянської влади, лібералізація і демократизація 1990-х років, – ці різнопланові, але переломні, по суті,

моменти вітчизняної історії мають єдину основу, яка наздоганяє мобілізаційний тип розвитку української державності, коли в протязі короткого часу відбуваються, революційні, за характером наслідків для суспільного розвитку, перетворення. Війни, революції, шоківі реформи, що ламають звичний уклад життя, – все це прояви ресурсозатратної схеми владарювання, коли довготривале напруження наявних матеріальних, духовних і людських ресурсів поступово виснажує ресурсний потенціал не тільки політичної влади, а й суспільства, з якого вона їх черпає.

Мобілізаційний тип розвитку, є об'єктивним результатом розвитку суспільства, коли в певні моменти свого існування воно починає відчувати дефіцит можливостей щодо життєво важливих потреб. Держава концентрує у своїх руках всі доступні ресурси з тим, щоб, використовуючи їх на пріоритетних напрямках, усунути протиріччя між можливостями і потребами розвитку. Ті втрати, щодо ресурсів, які мають місце в ході здійснення модернізації, майже завжди поповнюються появою нових видів ресурсів, які можуть бути використані для репродукції витрачених. Виходячи з цього, сам принцип граничної концентрації ресурсів політичною владою є не лише історично відпрацьованим механізмом модернізації, а потенційною ідеологією соціального розвитку, яка знімає протиріччя між формуванням ринкової економіки та збереженням авторитарних методів політичного управління в сучасній Україні.

Подібний підхід містить дещо спрощений погляд на співвідношення ресурсних втрат і вигод від стрибкоподібної форсованої модернізації. Мобілізаційні хвилі – це найсильніші енергетичні імпульси, що дають потужний поштовх розвитку суспільства і держави, вони несуть в собі як позитивні, так і негативні елементи, поєднані в єдиний комплекс ідейних і практичних заходів, які задають напрям розвитку на черговому зламі історії [3, с. 15]. Сенс позитивного компоненту полягає у здійсненні прогресивного реформування основних сфер суспільного виробництва. Однак, методи реалізації цього процесу в Україні майже завжди знаходили форму грубого нав'язування нововведень, підпорядкування національної специфіки ідеям, виробленим в зовсім іншому культурно-історичному середовищі і зведенням до рівня незаперечної істини. Ініційовані перетворення суспільних засад і звичних норм буття в якості супутніх витрат несуть в собі небезпеку наростання нерівноцінності ресурсів, що витрачаються на їх реалізацію, і одержуваної суспільством віддачі.

Насамперед, це стосується політичних ресурсів влади: кожен черговий ривок супроводжується такою втратою політичного матеріалу,

яка вимагає довгих років відновлення. Модернізаційні ривки, як правило, супроводжуються підвищенням конфронтації в суспільстві і ескалацією насильства, що, досить часто виливається в будь-яку протестну форму громадського характеру. Затвердження влади за допомогою насильства і терору, революційний характер українського сучасного модернізаційного процесу є суттєвою чинником втрати ресурсів, що ставить питання про адекватність цілей і засобів, що обираються українською політичною владою в якості пріоритетів політичного розвитку.

Крім фізичного дисбалансу в процесі створення та відтворення політичних ресурсів мобілізаційні скачки супроводжуються порушенням морального стану суспільства, розхитуванням його духовних основ під натиском нових цінностей, норм, стереотипів мислення і форм політичної поведінки. З точки зору культурно-історичного розвитку циклічність української політичної історії обумовлена розходженням різноспрямованих культурних парадигм, що є основою української цивілізації. Періодичні сплески модернізації відображають активізацію ліберального цивілізаційного компонента, але за кожним подібним сплеском настає затишшя, а можливо й занепад, обумовлений міццю традиційних пластів культури з притаманними їм формами відносин: саме стан цивілізаційного розколу перетворює енергію змін у суспільстві в енергію протистояння змінам і відродження [2, с. 73].

Незавершеність кожної чергової фази політичної динаміки зумовлює таку рису українського менталітету, як так звана стійка нестійкість, коли народ здатний активно вбирати зі сторони будь-які культурні початки і, разом з тим, відкидати їх прагне, тим самим, зберегти свою самотність.

Одним з факторів, які вплинули на закріплення ресурсовитратної технології володарювання, є невідповідність між обсягом наявних ресурсів і витратами в ході реалізації державних цілей. Все це виснажує ресурсну базу політичної влади, породжуючи поступове наростання відцентрових сил та руйнування єдності політичного простору.

Неможливо протягом тривалого періоду використовувати ресурси на межі можливостей, необхідний час на їх відновлення та репродукцію і в якісному, і в кількісному відношенні. Тривалий стан суспільної мобілізації в очікуванні швидкого якісного ривка до нового рівня, яке не отримало матеріального втілення в повсякденному житті, привело до того, що політична влада починає втрачати не тільки авторитет в масах, але і здатність раціонально співвідносити вигоди і витрати зовнішньої і внутрішньої політики. Процес замикання на цілях, не пов'язаних з громадськими інтересами, супроводжується втратою

влади здатності адекватно сприймати сигнали невдоволення, що йдуть від суспільства. Раніше, основним засобом політичного реагування на подібні сигнали було придушення за допомогою сили, але, консервація соціально-політичного невдоволення лише прискорювала процес делегітимації влади та виснаження ресурсної бази. Українські реалії можуть бути інтерпретовані як чергове звернення політичної влади до мобілізаційної схеми активізації суспільного розвитку. В даному випадку мобілізація була використана у вузько корисливих інтересах політичної еліти, тоді як загальна ситуація в державі характеризувалася стрімким падінням основних показників суспільного добробуту, зниженням або падінням міжнародного престижу країни. Невідповідність проголошуваних цілей і практичних результатів реформаторської політики сприяє уповільненню модернізації, підвищенню суспільного негативізму та зростанню делегітимаційних тенденцій.

Деструктивні процеси в пострадянський період обумовлені дією як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників. Порушення ресурсного балансу за рахунок надексплуатації природних і людських ресурсів породило зворотну хвилю у вигляді депопуляції і деградації навколишнього середовища, невміле політичне керівництво суспільно – політичними процесами і звернення до мобілізаційної схемою в умовах виснаження ресурсного потенціалу соціуму багаторазово збільшило витрати реформ. Виправданим є трактування сучасного українського суспільства, як суспільства загального ризику, в якому система виробництва ресурсів має серйозні порушення: обсяги ресурсокористування не відповідають рівню інвестицій в репродуктивні процеси, негативна селекція ресурсів порушує баланс сил політичного середовища, підвищуючи її нестійкість і конфліктність. Конкуруючі політичні сили ведуть боротьбу за економічні, соціальні ресурси, за голоси виборців, але інвестування коштів в репродукцію демографічних, інтелектуальних ресурсів залишається на мінімальному рівні, блокуючи процеси їх якісного вдосконалення. Влада, як і раніше, дивиться на людину як на знаряддя, засіб політики. Збереження подібного відношення в умовах політичної кризи говорить про те, що народ потрібен лише в якості електорату під час виборів, або в якості військового людського ресурсу під час війни, або в якості ресурсу платників податків.

Перехід до ресурсозберігаючих схем є необхідним та пояснюється темпами політичного розвитку та підвищенням ролі політичного фактору у забезпеченні суспільного прогресу. Ресурсозберігаюча схема припускає таке використання ресурсів, при якому необхідні витрати дають максимальний ефект з мінімальними витратами.

Україна знаходиться в такій фазі політичного переходу, коли вибір альтернатив є досить вузьким, так само як і часові рамки їх реалізації. Ресурсозберігаюча система відносин суспільства і влади передбачає усвідомлення і виключення з практики обміну і розподілу ресурсів базових елементів витратної схеми. Це означає таке ресурсокористування, при якому розширення владою сфер впливу і могутності знаходилося б в оптимальному співвідношенні з ресурсними можливостями соціуму. Зосередження основної маси ресурсів влади на вирішенні внутрішніх завдань, цілеспрямоване підвищення якості життя, масштабні інвестиції в соціальну інфраструктуру, науку і освіту – найбільш надійний механізм підвищення якісних характеристик нових поколінь, своєрідна компенсація втрати ресурсів.

В умовах сучасної України перехід до ресурсозберігаючих технологій використання політичних ресурсів можна представити у вигляді стратегії оптимального поєднання політичних, економічних і духовних механізмів впливу на політичні процеси: використання соціальних і матеріальних ресурсів для вирішення завдань фізичного збереження та відтворення політичних інститутів; використання духовних ресурсів в цілях подолання стану політичної фрустрації, налагодження консенсусної системи взаємовідносин влади і суспільства, що дозволяє актуалізувати інтелектуальний потенціал нації, зберегти культурну та етнічну ідентичність та політичну єдність.

Оптимізація використання політичних ресурсів є концептуальним визначення та розробкою комплексу ефективних заходів коригування політичного розвитку в бік зниження негативних наслідків втрати, або неадекватного використання найважливіші політичних ресурсів. Соціально-економічні фактори оптимізації покликані забезпечити позитивне коригування якісних і кількісних характеристик сучасного політичного процесу та стимулювати створюючи наміри і можливості політичних акторів щодо перспективного інвестування в майбутнє. Особливу роль у цьому процесі відіграє факт раціонального осмислення владою і суспільством неминучості формування нового режиму політичного розвитку, при якому головне значення має прогрес якісних характеристик населення в умовах кількісної регресії. Планування з урахуванням тенденцій ущільнення функцій політичних інститутів передбачає використання таких компенсаційних механізмів, як активна і гнучка політика, технологічне оновлення економіки, перебудова соціальної інфраструктури на базі мінливих соціально-політичних умов, активне перетворення інтелектуальних та інформаційних ресурсів на двигун економічного розвитку і вдосконалення військово-оборонних технологій.

Роль духовно-символічних чинників стабілізації важлива в якості забезпечення культурно-інформаційного базису оздоровлення політичних структур, як канал налагодження зворотного зв'язку між владою і суспільством. Вихід з політичної кризи, досягнення ідентичності, заповнення ціннісного вакууму позитивними установками національної самодостатності та культивуванням цінності знань виводить на передній план блок дій, здійснення та ефективність яких безпосередньо залежать від вектору культурної політики влади. Питання про впровадження, гуртуючої суспільство, національної ідеї, слід перевести у площину цілеспрямованого здійснення політики залучення широких мас, і особливо молоді, до активної участі в культурно-інформаційному процесі, наукових і творчих програмах.

Головний недолік структури сучасної системи політичної влади полягає у відсутності або слабкості ресурсів, що примушують суб'єкта політичної влади до створення суспільно необхідного продукту, і, перш за все – ресурси контролю над сферою бізнесу. В державі відсутня ефективна система влади всередині держави, яка необхідна для ефективної організації управління та підпорядкування політичного процесу виробництва суспільно-необхідного продукту, а відсутність внутрішньої влади, у вигляді мінімального набору цінностей, необхідних для суспільно – політичного процвітання нації, веде к занепаду нації в цілому.

Таким чином, ефективна політика в кризовий період повинна включати в себе владну складову, мета якої – перерозподіл ресурсів політичної влади, які склалися в політичній сфері. Зміни в системі влади припускають зміну витрат і вигод володіння надлишковою владою або нестачею влади. Тому, трансформація влади можлива такими шляхами. Вона може з'явитися результатом природних політичних процесів: вичерпання ресурсів і джерел доходів, політичної кон'юнктури і т.д. Це означає, що завжди має місце природна еволюція системи влади в напрямку відбору більш ефективних форм управління.

Бібліографічний список

1. Аитов Н. А. Социальное развитие регионов / Н. А. Аитов. – М. : Мысль, 1985. – 220 с.
2. Головацкий Е. В. Ресурсы социально-политического взаимодействия в регионе / Е. В. Головацкий // Человек и общество: на рубеже тысячелетий : Междунар. сб. науч. тр. / под общей ред. проф. О. И. Кирикова. – Воронеж : Государственное образовательное учреждение «Воронеж, гос. пед. ун-т», 2002. – Вып. 16. – С. 71-74.
3. Гальштинский С. М. Ресурсы политической власти в модернизируемой Украине (1991-2001) / С. М. Гальштинский // Экономика Украины. – 2001. – № 6. – С. 12-18.

4. Кольчик С. Технологии противодействия административному ресурсу / С. Кольчик // Выборы в зеркале социологии. – 2007. – № 2. – С. 14-19.

В данной статье дается анализ политических ресурсов с точки зрения их создания и сохранения. Главное внимание уделяется вопросам оптимизации политических ресурсов, определению приоритетных ресурсов на разных этапах развития политического процесса, особенно, в аспекте украинского политического процесса в рамках обмена ресурсами.

In this article the analysis of political resources from the point of view of their creation and maintenance is given. Main attention is spared to the questions of optimization of political resources, determination of priority resources on the different stages of development of political process, especially, in the aspect of the Ukrainian political process within the framework of exchange by resources.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2014

УДК: 321.01 (477)

Терещенко Г. О., ОНУ ім. І. І. Мечникова

СУЧАСНІ РІЗНОВИДИ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДУ

У статті розглядаються колективний та індивідуальний різновиди власне політичної відповідальності уряду у сучасних країнах. Питання про їх взаємозв'язок звичайно не регламентується у праві і має бути віднесене до сфери реальної політики.

Важливе значення для характеристики урядів і з'ясування природи взаємозв'язків органів законодавчої і виконавчої влади мають питання конституційної відповідальності. Сюди насамперед слід віднести політичну відповідальність уряду перед парламентом і відповідальність у порядку так званого імпичменту або в рамках подібних до нього процедур.

Власне політичну відповідальність уряду перед парламентом не рідко називають парламентською відповідальністю, пов'язуючи це визначення з тим, що всі відповідні процедури відбуваються у представницькому органі. Можливість такої відповідальності припускається в країнах з парламентарними та змішаною республіканською формами правління. В президентських республіках кабінет несе політичну відповідальність перед президентом, який може відправити у відставку міністрів при несхваленні їхніх дій.